

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
NİZAMİ GƏNCƏVİ ADINA
MİLLİ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI MUZEYİ

RİSALƏ

Araşdırmalar toplusu

12

Bakı – “Elm və təhsil” – 2016

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi
Elmi Şurasının 15 sentyabr 2016-cı il tarixli (protokol № 7)
qərarı ilə çap olunur

Redaktor: AMEA-nın həqiqi üzvü,
filologiya elmləri doktoru,
professor
Rafael HÜSEYNOV

Redaksiya heyəti:
Kamil Allahyarov, filologiya elmləri doktoru, professor
Xatirə Bəşirli, filologiya elmləri doktoru
Şəfəq Əlibəyli, filologiya elmləri doktoru
Aida Qasımova, filologiya elmləri doktoru, professor

Məsul katib:
Kəmalə Nuriyeva

Risalə. Araşdırmalar toplusu. 12-ci kitab
Bakı, “Elm və Təhsil” nəşriyyatı, 2016, 212 səh. Şəkili

Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin beş topludan ibarət elmi-tədqiqat “Xəmsə”sinə [“Şərq” (Tərcümə toplusu), “Məclis” (Mərəsimlər toplusu), “Xəzinə” (Kataloqlar toplusu), “Qaynaq” (Mənbələr toplusu)] daxil olan “Risalə” Araşdırmalar toplusunun bu sayı akademik Rafael Hüseynovun rəhbəri olduğu gənc alimlərin məqalələrindən tərtib edilmişdir. Məqalə müəllifləri arasında elmlər doktorları, fəlsəfə doktorları da var, dissertasiya müdafiəsinə hazırlaşan cavan tədqiqatçılar da. Akademik Rafael Hüseynovun elmi məktəbinin təmsilçiləri olan bu araşdırıcılar Azərbaycan klassik və müasir ədəbiyyatının bir sıra aktual və az öyrənilmiş problemlərinə yeni görüş bucağından yanaşırlar.

İlahə MƏMMƏDOVA
Milli Aviasiya Akademiyası
ilahameri@mail.ru

Açar sözlər: rübai, dübeyti, sufi poeziyası, Məhsəti, Ömər Xəyyam, Pol Smit, Dik Devis, Reza Saberi

Key words: rubai, dubeyti, sufi poetry, Mehseti, Omar Khayyam, Paul Smith, Dick Davis, Reza Saberi

Ключевые слова: рубаи, дубейти, суфийская поэзия, Мехсети, Омар Хайям, Пол Смит, Дик Девис, Реза Сабери

RÜBAİ JANRI İNGİLİSDİLLİ ƏDƏBİYYATŞÜNASLARIN ARAŞDIRMALARINDA

Rübai Şərqdə yazılı ədəbiyyatın geniş yayılmış şeir janrlarından biridir. Rübai birinci, ikinci və dördüncü misraları həmqafiyə, üçüncü misrası isə sərbəst qalan dörd misralıq müstəqil əsərdir. Rübai ərəb dilində “al-rabi” sözündən götürülüb və *dörd* deməkdir.

Rübai cəmi dörd misradan ibarət olan və daha çox ictimai, fəlsəfi və əxlaqi məzmun daşıyan şeir janrıdır. Rübai əruz vəzninin həzəc bəhrində yazılır. Bəzən misralarda həmqafiyə olan sözlərdən sonra rədif də gələ bilər. Rədif – hər beytin axırında qafiyədən sonra təkrar edilən söz və ya söz birləşməsidir. Misra sonunda ahəngdar və ardıcıl surətdə səslənən belə sözlər oxucunun diqqətinin konkret bir mətləb üzərində cəmləşməsində, bədii əsərdən nəticə çıxarmasında mühüm rol oynayır.

Həmcə ən kiçik poetik şəkillərdən olsa da, rübai bədii tutumu sarıdan çox geniş olmuş, həm də özünəməxsus nəzəri sisteminin varlığıyla başqa şeir formalarından seçilmişdir. Minlərcə insanın qəlbinə yol açan rübailərdə həyat sevgisi, humanizm, fəlsəfə, şəhraşub, mədhiyyə, musiqi alətlərinin vəsfi və s. kimi mövzular tərənnüm olunmuşdur. Farsın 7 mindən artıq şairinin təxminən 2500 nəfəri rübaidə qələmini sınaıb. X-XX əsrlər arası 200-ə yaxın Azərbaycan şairi (2000 şairdən) rübai yazıb (Ancaq unutmayaq ki, ana dilində rübai yazanlarımızın sayı 50-dən artıq deyil. 200 deyəndə biz həm ana dilində, həm də cığatay və farsca yazanlarımızı nəzərdə tuturuq). Osmanlı poeziyasındakı rübaiçilərin sayı (5000-ə qədər şairdən) 100-ü haqlayır. Özbək, tacik, türkmən ədəbiyyatlarının rübaiçilərini də buraya əlavə etsək, rübai şairlərinin sayı 3000-i də ötüb keçər. Rübainin mənşəyinə gəlinə, Qeys ər-Razi (qəti şəkildə olmasa da) bu şeir şəklinin Əbülqasim Rudəki tərəfindən yaradıldığını söyləyir [1, 91].

Rübainin tarixi haqqında görkəmli şərqşünas alim R.Hüseynov "Məhsəti necə varsa" monoqrafiyasında geniş məlumat vermişdir. Rübainin tarixi haqqında Rafael Hüseynovun araşdırmasında maraqlı bir faktı da qeyd etmək istəyirəm.

Kitabda görkəmli şərqşünas alimimiz rübainin mənşəyinin Rudəkidən daha əvvəl, hələ VIII yüzildə yarandığını dəlillərlə sübut edir.

Şəfiq Əbu Əli ibn İbrahim (bəzən onun adı "Şəfiq" kimi də göstərilir) adlı sufi şairinin bir rübaisi dövrümüzə gəlib çatmışdır. Şəfiq Bəlxinin vəfat tarixi 153- 770, bir də 174-790-cı illər göstərilir.

**Sufi ke be xerqeduziyəş bazarist
Gər bəxyə bə fəqr mizənəd xoşkarist.
Dər xaheşə-təb dəste-u conbanəd
Hər bəxyə vo reşteəş bot o zonnarist.**

(*Şamseddin Sami bey. "Kamus ul elam"*)

*İşi-peşəsi xirqə (dərviş paltarı) tikmək olan sufi
Əgər bu tikmə (işini) kasıbçılıqla görsə, xoşdur.
Onun əli ilham təmənnası ilə hərəkət edir,
Hər vurduğu tikiş və sap büt və zünnardır.*

Bizə Şəfiq Bəlxinin bircə rübaisi bəllidir və şübhəsiz ki, bu dördlük tək olmayıb. Aydınır ki, bu rübai, heç olmazsa, səkkizinci yüzilin ortalarında, Rudəkiddən xeyli əvvəl yaranıb və yaqın, elə o zamanlar sufi ideoloqları, şairləri içərisində başqaları da bu şeir şəklinə müraciət etmişlər. Bu fakt bizə indiyə qədər elmdə kök salmış bir yanlış fikri kənar etməyə, rübai praktikasının tarixini iki əsr qədimə keçirməyə tam haqq verir.

VIII yüzilin ortalarından XII yüzilliyin sonuna kimi yaşamış şairlərin çoxunun əsərlərində rübai janrına rast gəlmək olur. Lakin rübai ustaları dedikdə, ilk növbədə Ömər Xəyyam və Məhsəti yaddaşlara həkk olunub. Eyni əsrdə yaşamış bu qüdrətli sənətkarlar rübai janrında gözəl sənət nümunələri yaratmışlar. Rübai janrı ilə ingilisdilli oxucu kütləsi Edvard Fitsçeraldın 1859-cu ildə Ömər Xəyyamın rübailərinin tərcüməsindən sonra tanış olmuşdur. Qərbdə rübaiyə olan maraq getdikcə artmış və bu janr haqqında bir çox araşdırmalar aparılmışdır.

İngilis tədqiqatçısı Edvard Braunun 1906-cı ildə nəşr olunmuş "Fars ədəbiyyatı tarixi" kitabında klassik şeir formaları, həmçinin rübai haqqında məlumat verilmişdir. Rübai 2 beytdən və ya 4 misradan ibarət olan, qəzəl və qəsidənin əvvəlində həzəc bəhrində yazılmış şeir janrıdır və hər zaman epigram (qısa, maraqlı, yaddaqalan, satirik yazılan ifadə və ya şeir) kimi bitkin olur. Birinci, ikinci və dördüncü misraları həm qəfiyə, üçüncü misra isə sərbəst olur. İranda yaranan ən qədim şeir forması olan dördlüklərin əvvəlcə dübeyti, daha sonra isə rübai adlandırıldığını qeyd edir. 2 beytdən ibarət olan dördlüyü *dübeyti*, 4 misradan ibarət olanı isə *rübai* adlanır. Fitsçeraldın Ömər Xəyyamın dördlüklərini gözəl tərcümə etdiyini qeyd etməklə yanaşı, bir faktı da vurğulayır ki, Fitsçerald tərcümə etdiyi rübailəri seçib sıralamasına baxmayaraq, bu dördlüklər sərbəstdir və öz-özlüyündə bitkindir və ancaq sonuncu hərfinə əsasən əlifba sırası ilə sıralana bilər [4, 18, 34].

Müasir dövr tədqiqatçılarının araşdırmalarına baxdıqda rübai haqqında bir çox kitabların yazıldığına şahidi oluruq. İlk öncə avstraliyalı tədqiqatçı Pol Smitin rübai haqqında kitabı olan "The Rubai (Quatrain) in Sufi Poetry" ("Sufi poeziyasında rübai (Dördlük)") kitabı haqqında məlumat vermək istərdim. Bu kitabda tədqiqatçı rübainin tarixi, xüsusiyyətləri haqqında məlumat vermiş, həmçinin fars, ərəb, türk, urdu və ingilis poeziyasında rübai yazan 60-dan çox

şairin rübailərinin ingilis dilində tərcümələrini daxil etmişdir. O, hər bir rübai yazarının qısa bioqrafiyasını və ingilis dilinə tərcümə olunmuş rübailərini daxil etmiş, bundan başqa, sufi poeziyası haqqında da geniş müqəddimə vermişdir. İslam Şərqində orta əsrlərə aid bədii söz sənətinin mühüm bir qolunu təriqət ədəbiyyatı təşkil edir. Sufizm dini-fəlsəfi baxışlar sistemi olmaqla yanaşı, bədii düşüncəyə, ədəbi fikrə və bütövlükdə söz sənətinə də ciddi şəkildə təsir göstərmişdir. Rübai haqqında məlumatlara tədqiqatçının bir çox kitablarında rast gəlirik, lakin bu kitabda məlumatlar daha müfəssəl şəkildə yer almışdır.

Rübai haqqında müəllif qeyd edir ki, ilk 3 misra sonuncu misraya giriş kimi xidmət edir və şeirin məzmunu dördüncü misrada verilir və rübainin bələğətli, ani olmasını, minillər boyunca varlıları, kasıbları, hər kəsi məftun etdiyini vurğulayır. Rübai farsdilli ədəbiyyatın ən qədim formalarından hesab edilir, digər klassik şeir formaları olan qəzəl, qəsidə, məsnəvi, qitə və s. ərəb ədəbiyyatında yaranmışdır (Pol Smit isə "Azərbaycanın klassik poeziyası" kitabında rübaini fars və Azərbaycan ədəbiyyatının ən qədim forması kimi təqdim edir [2, 7]).

Fars dili ərəb və pəhləvi dilləri ilə sıx əlaqəlidir. Pəhləvi və sanskrit dilləri Zərdüştün dili olan zend dilinin qollarıdır. Məsələn, *istilik* sözü zend dilində "garema", sanskrit dilində "gharma", pəhləvi dilində "garma", fars dilində "garm" kimi işlənir. "Avesta"da işlənən, Zərdüşt peyğəmbərin fərdi yaradıcılıq məhsulu kimi qiymətləndirilən *Qatların* rübaiyə çox yaxın olduğu qeyd edilir. Zərdüştü nəinki fars dilinin, həmçinin fars poeziyasının bənzərsiz şeir şəklinin banisi hesab edirlər.

Bu poetik dilin mənşəyi 7000 il əvvələ – Zərdüştün vaxtına gedib çıxır. Lakin bəzən müasir alimlər Zərdüşt peyğəmbərin eyni adı daşıyan son kahinlə səhv salındığını qeyd edirlər. Barbar qoşunları Baktriyada Aryan torpaqlarını işğal edən zaman Zərdüşt 100 minə yaxın davamçısı ilə oranı tərk edir, davamçılarının bəziləri Hindistanda, İranda və Avropada məskunlaşır və beləliklə, zend dili tədricən sanskrit, pəhləvi və ingilis dili daxil olmaqla, Avropa dillərinə çevrilir. Eyni zamanda kitabda "Avesta"dan Zərdüştün şeirlərindən, yəni Qatlardan nümunə gətirərək rübaiyə məhz qafiyə və məzmun baxımından oxşar olması göstərilir.

Həmçinin kitabda qeyd olunur ki, Ömər Xəyyamın Fitscerald tərəfindən tərcümə olunmuş rübailərinin uzun bir şeir kimi verilməsi düzgün deyil, çünki rübai 2 beytdən və ya 4 misradan ibarət şeir janrıdır.

Daha sonra rübainin necə yarandığı barədə məlumat verilir. Rudəki bu yeni həzəcin bəhrini məhz Novruz bayramı ərəfəsində uşaqların qoz-fındıqla oynadığı vaxt oxuduqları "Qəltan-qəltan həmi rəvəd ta bone-qəv" (*Yuvarlana-yuvarlana çuxurun dibinə qədər gedir*) ifadəsini eşidir və 4 dəfə təkrarlamaqla rübaini yaradır. Kitabda məhz Rudəkinin rübai janrının ilk ustası və fars poeziyasının atası hesab edildiyi qeyd olunur. Rudəki, Baba Tahir, Xəyyam, Sənai, Məhsəti, Xaqani, Nizami, Rumi, Nəsimi və digər klassik şairlərin rübailərinin tərcümələri, eyni zamanda müəllifin özünün yazdığı rübailər kitabda yer almışdır.

Rübai haqqında digər araşdırma ingilis şair və tərcüməçisi Dik Devis tərəfindən yazılmış "Borc alınmış məhsul" ("Borrowed Ware") kitabıdır. Bu kitabda fars poeziyasının klassik dövrü hesab edilən X-XVI əsrlərdə farsca yazılmış qısa şeirlər tərcümə edilmişdir. Əsasən 68 şairin şeirlərinin

tərcümələri və orijinal variantları da daxil edilmişdir. Kitabda həmçinin tərcümə prosesində rast gəlinən problemlərdən də söhbət açılır. İngilis tədqiqatçısı bu kitabında əsasən qitə və dübeytilərin tərcüməsini vermişdir. Qərbdə Fitsceraldın tərcümələri ilə məşhurlaşan rübai isə xüsusi vəzndə verilmiş dübeytinin bir növü kimi təqdim edilir. Hər iki şeir şəklinə şeirin əsas hissəsinin məhz sonuncu misrada verildiyini qeyd edir [4, 23].

Rafael Hüseyinov "Məhsəti necə varsa" kitabında dübeyti haqqında məlumat vermiş və eyni zamanda rübai ilə dübeytinin fərqləndirici xüsusiyyətlərini qeyd etmişdir. "Son dövrə qədər elmi ədəbiyyatda belə çox zaman rübai ilə ona həm tematikası, həm də forması etibarilə çox yaxın, bənzər olan dübeyti arasında fərq qoyulmur, onların özünəməxsus xüsusiyyətləri nəzərə alınmır. Bu bəllidir ki, rübai vaxtilə dübeyti də adlanmışdır. Baba Tahirin məşhur dördlüklərinə də gah rübai, gah dübeyti, gah da fəhləviyyat deyilmişdir.

Dübeytinin mənşəyi "Avesta"nın xüsusi hissəsi olan qatlara gedib çıxır. Qatların "Spentamaniya" adlanan 3-cü qrupu hər biri 4 misradan ibarət bəndlərdən təşkil olunurdu. Bu nəğmələrin hər misrası 11 hecadan ibarətdir".

Daha sonra tədqiqatçı rübai ilə dübeyti arasındakı bir sıra fərqləri göstərmişdir. Hər şeydən əvvəl onların ayrı-ayrı vəznlərdə olduğunu vurğulayır, daha sonra isə qeyd edir ki, dübeyti üçün romantik xəyallar, emosionallıq qəlibinə girmiş zərif məhəbbət xarakterikdirsə, rübaiyə dərin əqli mühakimələr, fəlsəfi fikirlər xasdır.

Farsdilli poeziyada dübeyti XI əsrdə inkişaf edib kamilləşmiş və bu dövrdə onun yaradıcıları içərisində Baba Tahir xüsusən seçilmişdir. Rübai XII əsrdə daha böyük vüsət yoluna qədəm qoymuş, kamilləşmiş və Məhsəti ilə Xəyyamın yaratdıqları sayəsində əlçatmaz zirvəyə ucalmışdır.

Müəllif rübai ilə dübeytinin əsas fərqləndirici xüsusiyyətlərindən birinin də onların qafiyələnmələri arasında olan fərqlilikləri olduğunu göstərmişdir. Rübaının misraları AABA sxemi üzrə qafiyələnir. Bəzən hər dörd misra həm qafiyə olur və belə rübailərə "rübaiyə-təranə" deyilir. Dübeytidə qafiyələnmə daha zəngindir. Rübaiyə xas olan yuxarıdakı iki formadan əlavə ABAB, AABB şəklinə qafiyələnən dübeytilərə də rast gəldiyini də qeyd etmişdir [1, 96-98].

Reza Saberi "Minillik fars rübailləri" ("A Thousand Years of Persian Rubaiyat") kitabında 1500 rübaının ingilis dilinə tərcüməsini vermişdir. Əslən iranlı olan, İranda və Amerikada ingilis dili üzrə təhsil alan tərcüməçi, dilçi alim bu kitabda X-XII əsrlərdə yaşayıb-yaratmış 106 şairin rübaillərinin orijinal fars dili ilə yanaşı, ingilis dilinə də tərcümələrini vermişdir. Qərbdə az tanınan bir çox şairlərin rübailləri ingilis dilinə ilk dəfə tərcümə edilmişdir.

Əksər farsdilli şairlər rübai yazmışlar, lakin farsdilli poeziyada əksəriyyət qəsidə, qəzəl və məsnəvi janrlarına üstünlük vermişdir. Bəzi şairlər yalnız bir neçə rübai yazmışdır. Farsdilli poeziyanı tərcümə edərkən vəzn, bəhr, qafiyələnmə şəkillərinin tərcümələrdə verilməməsinə baxmayaraq, oxucular bu poeziyanı oxumaqdan həzz alırlar, çünki poeziyanın fəlsəfəsini anlayırlar. Farsdilli şairlərin çoxu sufi kimi tanınmışdır. Qərbdə *sufizm* sözünün yaxşı tanınmasına baxmayaraq, bəzi farsdilli alimlər *arif* və *erfan* sözlərinə üstünlük verirlər. Mövcud olan hər şeydə vahidlik var və sufizmdəki bu vahidlik Allahdır. Bütün mövcudiyyətin mənşəyi olana sufilərin yanaşması sevgi ilədir.

Eşq – sufizmin və farsdilli poeziyanın əsas mövzudur. Bir sufünün gözündə bütün bəşəriyyət Allahın təzahürüdür. Bütün gözəlliyin və sevginin mənbəyidir.

Farsdilli şairlər bu sevgini öz əsərlərində ifadə etmişlər, gözəlliyi, sevgini ən yüksək dərəcədə izah etmişlər. Müəllif rübailəri "cənnət bülbüllərinin nəğməsi" kimi təqdim etmişdir [5, 11-15].

Bo Utas adlı tədqiqatçının "Genres in Persian Literature 900-1900" ("Fars ədəbiyyatında janrlar 900-1900") adlı məqaləsində rübai haqqında araşdırma var [6, 199]. Burada tədqiqatçı rübai formasının uzun və özünəməxsus bir tarixinin olduğunu qeyd edir. Həmçinin rübainin bizim dövrümüzdə də müşərrəf adlanan poeziya deyişməsində işlənən sevimli bir janr olduğunu vurğulayır. Araşdırmaçı rübainin daha çox ərəb mənşəli olduğunu və qafiyə quruluşunun qəsidəyə oxşadığını bildirmişdir. Nəzəri cəhətdən də ərəb bəhr sisteminə uyğun olduğu göstərilir. Bununla yanaşı, alman şərqşünas Gerhard Doerferin bir məqaləsinə istinad edərək rübainin türk mənşəli olmasına dair dəlil və sübutların olduğu da qeyd olunur. Gerhard Doerfer həmçinin rübainin Çin poeziyasının Tanq dövrü ilə mümkün əlaqəsinin olduğunu göstərir. Məqalədə 762-ci ildə yaşamış Li Bai adlı Çin şairinin şeirlərinin rübai ilə eyni qafiyədə yazıldığı da vurğulanır.

Rübai ustadlarından Ömər Xəyyamı qeyd edir və onun müasiri kimi Məhsəti Gəncəvinin adı çəkilir və onun daha çox erotik məzmununda rübailərinin olduğu söylənilir. Qədim tarixə malik olan bu klassik şeir forması haqqında ingilisdilli ədəbiyyatşünaslıqda çoxlu sayda araşdırmaların aparılması rübainin nəinki Şərqdə, eyni zamanda Qərbdə də hələ də maraqla qarşılanmasının, sevilməsinin bariz nümunəsidir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT:

1. Rafael Hüseynov, Məhsəti necə varsa, Bakı, 1989
2. Paul Smith, Classic Poetry of Azerbaijan: An Anthology, New Humanity Books, 2014
3. Paul Smith, The Rubai (Quatrain) in Sufi Poetry: An Anthology, New Humanity Books, 2014
4. Edward Brown, A literary history of Persia, Volume II, Cambridge University Press, 1956
5. Dick Davis, Borrowed Ware, Medieval Persian Epigrams, 2004
6. Reza Saberi, A thousand years of Persian Rubaiyat, IBEX Publishers, 2000
7. Gunilla Lindberg Wada, Anders Pettersson "Literary History: Towards a global perspective", Vol 1, Berlin, 2006

Ilaha Mammadova

Rubai (Quatrain) in English literary studies

S u m m a r y

The article focuses on the research made in our literature, as well as English literature about rubai which is one of the classical forms of the eastern poetry. Best known to an Anglophone reading public from the translations of Omar Khayyam by Edward Fitzgerald in 1859, rubai is four hemistichs and has social, philosophical and moral meanings. Many studies have been conducted and books have been written in English about quatrain. In particular, this article represents information about the books of such contemporaries as Paul Smith "Rubai (Quatrain) in Sufi poetry", Dick Davis and Reza Saberi.

Илаха Мамедова

Жанр Рубаи в исследованиях англоязычных литературоведов

Р е з ю м е

В статье уделяется внимание исследованиям одной из форм восточной классической поэзии – рубаи, как в нашей литературе, так и в англоязычной. Англоязычный читатель познакомился с этим жанром, состоящим всего из четырёх строф и содержащим-общественный, философский и моральный смысл, благодаря переводам Эдварда Фиджеральда в 1859 году рубаи Омар Хайяма. Об исследованиях жанра рубаи на современном этапе было написано немало книг на английском языке. В частности, можно отметить исследования таких современников как Пол Смит "Рубаи (четверостишие) в суфийской поэзии", Дик Девис, Реза Сабери.

OXUDUQLARINIZ:

Rafael HÜSEYNOV. Ötürücülük missiyası3

KLASSİK İRS: TARİXİ VƏ NƏZƏRİ PROBLEMLƏRİ

Rafael HÜSEYNOV. Klassik ədəbi abidələrin tekstoloji bərpasında xüsusi yanaşmalar və Baba Tahir dübeytiləri	11
Şəhla ABDULLAYEVA. Quranın “Yusif” surəsində tərbiyəvi və irfani məqamlar	34
Faiq ƏLİYEV. Ərəbdilli Azərbaycan ədəbiyyatı tarixindən	47
Gülşən ƏLİYEVA-KƏNGƏRLİ. Füzulidəki “rindü-şeyda” anlayışının ədəbi-fəlsəfi şərhə	52
İlahə HACIYEVA. Nizami və Çakərin “Leyli və Məcnun” məsnəvilərində oxşarlıqlar və normadan kənarlaşmalar	59
İlahə MƏMMƏDOVA. Rübai janrı ingilisdilli ədəbiyyatşünasların araşdırmalarında	69
İradə MUSAYEVA. Klassik eşq fəlsəfəsi tarixində ilk roman	75
Nailə MUSTAFAYEVA. Füzuli və müasirlərinin müxəmməsləri barədə	83
Kəmalə NURİYEVA. İ.Y.Kraçkovskinin yeni ərəb ədəbiyyatı sahəsində tədqiqatları	99
Samirə QOCAYEVA. Amerika şairi Henri Uordsvort Lonqfello yaradıcılığı və Şərq motivləri	104
Elnarə ZEYNALOVA. “Tuhfətul-İraqeyn” poeməsindən iki beytin şərhə ..	108

YENİ VƏ MÜASİR DÖVRDƏ ƏDƏBİ-MƏDƏNİ PROSES

Nərminə ƏLİYEVA. Haşım bəy Saqib və onun yaradıcılığında ictimai-siyasi motivlər	117
Nuranə ƏSƏDULLAYEVA. Sovet ədəbiyyatında “ideoloji düşmən” obrazını formalaşdıran sosial-siyasi amillər	131
Bəxtiyar ƏSGƏROV. Bədii düşüncədə yazıçı və tarix problemi	136
Mahirə HACIYEVA. Pakistanda ingilisdilli ədəbi mühitin formalaşması ..	143
Nüşabə HÜSEYNOVA. İnternet ədəbiyyatı – yanaşma bucaqları, münasibətlər sistemi	152
Sevinc AYZAQIZI. Ədəbiyyatımız – mənəvi həyatımız	159
Türkan QƏDİROVA. Cənubi Azərbaycan demokratik poeziyasında ana dili problemi	167
Ülviyyə YUSİFOVA. Abdulla Faruqun şeirlərində humanizm ideyaları	174